

בן עיר ובן כרך

בן עיר שקרא לבן כרך ובן כרך שקרא לבן עיר

בהערות על טור או"ח מאת הרה"ג צבי פסח פראנק זצ"ל לסימן תרפ"ח בתקציר הדינים אות י"ח וזה לשונו: בן עיר אחרת שבא לירושלים ביום י"ד שרובו רק ביום י"ד אינו יכול להוציא את בני ירושלים בקריאתו וכן בן ירושלים שבא לעיר אחרת על מנת לחזור בליל י"ד, אינו מוציא את בני העיר בקריאתו, ובדיעבד יצאו.

וכן העתיק באגרת הפורים הרב הגאון חנוך זונדל גרוסברג שליט"א, פרק ה' סעיף א', ומראה מקום לעיין בפרי מגדים במ"ז אות ב' ובמשנה ברורה סעיף קטן ח'. (בפרי מגדים משמע ש"יצא בדיעבד", היינו שיחזרו ויקראו בלי ברכה). מניסוח הדברים משמע שמה שנאמר בסוף הסעיף הזה "יצאו" מכוון אל כל הסעיף היינו אל שני המקרים שסעיף זה דן בהם: על בן עיר שאינו יכול להוציא את בני הכרך בט"ו, ועל בן כרך שאינו יכול להוציא את בני העיר בי"ד, ועל שניהם הוא אומר שבדיעבד יצאו.

והנה בכל המאמר הגדול הזה שקדם לתקציר הדינים דן הרב בדין בן עיר ובן כרך ששינו את מקומם ועל השאלות המתעוררות בנוגע לחיובם הם ולא דן במאמרו כלל על שאלה זאת אם בן י"ד יכול בט"ו להוציא את בן ט"ו, וכן אם בן ט"ו יכול להוציא את בן י"ד, והוא מביא דבר זה בתקציר אבל בהערות לטור אורח חיים בסימן תפ"ט מסיק להוכיח מן הרמב"ם שבן עיר מוציא את בן כרך אף על פי שהוא כבר יצא לעצמו. וכן בן כרך מוציא את בן עיר ושניהם מוציאים את בני הכפרים אף על פי שלא הגיע עדיין זמנם. כהילכתא בלא טעמא.

והנה הרב הגאון ר' זונדל גרוסברג באגרת הפורים הראה מקום לעיין בפרי מגדים' וב'משנה ברורה'. וזה לשון 'משנה ברורה' (סימן תרפ"ח ס"ק ח'): מי שדינו לקרוא בט"ו אינו יכול לקרוא ולפטור לבני י"ד בי"ד, וכן להיפך, כיוון שאינו מחויב עתה בדבר (פרי חדש), וה'פרי מגדים' כתב דבדיעבד אם בן כרך קרא לבן י"ד בי"ד יצא, עד כאן לשונו. וכן אמנם לשון 'פרי מגדים' במשבצות זהב סעיף קטן ב' שם וזה לשונו: לפי זה יצא לנו הדין, בן כרך שקרא בי"ד אסור לו לברך בט"ו וקורא בלא ברכה כקורא בתורה ואם קרא לבן עיר יצא בן עיר דתיקן בדרבנן לקולא, גם הרבה פוסקים ומכללם רש"י, דלכפרים היו קורים בני עיירות אלמלא מחויב בדבר מקרי הואיל ומחויב במקרא מגילה, עד כאן.

ובשער הציון שם מביא גם בשם הגר"א כך, וזה לשונו (בסעיף קטן ח'): וכן מדברי הגר"א בסימן זה מוכח שהוא ס"ל דגם הש"ס דידן מודה לראות בירושלמי דבדיעבד יוצא בן כרך ביום י"ד... וכמו כן ה'פרי מגדים', עד כאן.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

אם כן נראה לדעתם ברור שאין שני המקרים שווים בדינם. בן ט"ו שקורא ב"ד יוצא בדיעבד ולכן יש בו ספק אם הוא נקרא ב"ד מחויב בדבר לכתחילה, הואיל והוא יוצא בדיעבד אבל אינו קורא, ועליו מסתפק הירושלמי אם יוכל להוציא בני י"ד שהם מחויבים לכתחילה ועליו הספק בתיקו, ולכן לכתחילה לא יקרא להם ובדיעבד יצאו, אבל בן י"ד שבא לקרא לבני כרך בט"ו מודה 'פרי מגדים' לפרי חדש שזמנו של זה לא כזמנו של זה, ואינו מחויב בדבר ולכן אף בדיעבד אינם (ועיין ב'פרי מגדים' בסיומן תרפ"ח בא"א סעיף קטן י"ב) יוצאים בני כרך בקריאתו של בן י"ד. ולכאורה צריך לומר לדעתי דבן י"ד גם אם לא קרא ב"ד ובט"ו הוא קרא לעצמו במצב של דיעבד אינו יוצא ידי חובת קריאת המגילה בט"ו, שאילו יוצא הוא לעצמו בדיעבד לא היה זה שונה ממצבו של בן ט"ו שבא להוציא את בני י"ד ב"ד. ואולי יש לחלק ולומר דאין הכי נמי, שאם בן י"ד עדיין לא קרא יוצא הוא לעצמו בדיעבד ומוציא גם את בני ט"ו, כיוון שגם הוא יוצא ידי חובתו שייך בזה ספקו של הירושלמי שעלה בתיקו, אבל ה'פרי מגדים' מדבר במקרה שבן י"ד קרא בזמנו, ואז הוא אינו מחויב בט"ו כלל, ועל כן אינו יכול להוציא את בני ט"ו. אבל אם כן, במה זה שונה מבן יומו שמוציא אחרים גם אם הוא כבר יצא ידי חובתו, שאני אומר הואיל ולפני שיצא ידי חובתו הוא מוציא אחרים, גם אחרי שיצא ידי חובתו מוציא אחרים מפני שהוא ערב על חובתם של אחרים, אם כן נאמר גם כאן הואיל ואילו לא יצא עדיין ידי חובה היה מוציא אחרים, גם אחרי שיצא ידי חובתו יהא ערב לחובתם של אחרים ויוציא אותם ידי חובה. ויש לומר שביום י"ד כשהוא היה חייב לעצמו עדיין לא חלה עליו ערבות לבני ט"ו שהרי בן ט"ו עדיין לא הגיע זמן פרעון לחובו לכתחילה, ואחרי שהוא קרא לעצמו ונפטר מחיובו כשמגיע יום ט"ו, לא יחול עליו חיוב ערבות ביום ט"ו, מפני שכבר אינו חייב בעצמו, אבל מי שהוא בן יומו ואחרים גם כן בני אותו היום הוא חייב לעצמו ולכן נתחייב גם כערב לחיובם של אחרים ואף על פי שהוא נפטר מחיובו הוא, לא נפטר מערבותו על חיובם, ומשום הכי הוא מוציא אותם ידי חובתם.

בפרק ב' כותב המאירי וזה לשונו: כלל ידוע בתלמוד: כל המחויב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתם. מעתה שאלו בתלמוד המערב בן עיר מהו שיוציא בן כרך? ובן כרך מהו שיוציא בן עיר? והשיבו: בן עיר אינו מוציא בן כרך, שהרי נפטר לו ופקעה ממנו חובת מגילה. בן כרך מוציא בן עיר אף על פי שאין זמנו עדיין שהרי מכל מקום חיוב מגילה מוטל על הכל מתחילת ליל י"ד. עד כאן לשונו.

ובפרק א' כותב המאירי וזה לשונו: אף על פי שהקלו באותם הזמנים לכפרים להקדים ליום הכניסה מכל מקום בני כרכים שקדמו ל"ד לא יצאו וחוזרים וקורים, ובני עיירות שלא קראו ב"ד הריהם בכלל מעוות לא יוכל לתקון, בהביא אמרו זמנו של זה לא כזמנו של זה, ואף על פי שבתלמוד המערב אמרו: הכל יוצאים ב"ד, לא נאמר זה אלא על הספקות. ומכל מקום למדו מליקוטי הגאונים בהלכות גדולות שאף בזמן הזה המפרש והיוצא בשיירה קורא באחד מאלו הזמנים, ואף על פי שבברייתא של פרק זה אמרו עליהם קוראים ב"ד, מכל מקום בשעת הדחק כגון המפרש בשיירה ואינו בקי לקרות ואינו רשאי להמתין מקדים וקורא באיזה משלושה זמנים

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

אלו. ומכאן סמכו גדולי המפרשים לחולות ויולדות שאין צריכים להעריב כל כך אלא שרשאים למהר קריאתם מבעוד יום אף על פי שהוא עדיין בתחום י"ג, עד כאן לשונו. הוא, לא נפטר מערבותו יל חיובם, ומשום הכי הוא מוציא אותם ידי חובתם.

והנה בשולחן ערוך כתב בסעיף ח' והוא מבית יוסף וזה לשונו: כתב 'שיבולי לקט' בן עיר שהיה בא בספינה או בדרך ולא היה עמו מגילה וזדמנה לו בט"ו, קורא אותה בט"ו, והה"ר יעקב הביא ראייה לדבריו מדגרסינן בירושלמי: החדש כשר למגילה ובלבד עד ט"ו, ואם יש מי שמסתפק בדבר יקרא בלא ברכה עד כאן. כלומר שאפשר לפרש הא דאמר ובלבד עד ט"ו היינו לבני כרכין אבל לבני ערים עד י"ד (וכן הוא בשלטי הגיבורים למגילה), אלא שלא משמע לו לבעל שבלי לקט כך, לכן המסתפק לא יבין, אבל דעת שבלי הלקט בעצמו שגם בן עיר שלא קרא בי"ד יקרא בט"ו ויברך (ראה פרי מגדים בא"א סעיף קטן י"ב), וכן פוסק הט"ז, אם כן לדעתם מי שלא קרא בי"ד יש עליו חיוב קריאה בט"ו והוא יוכל בוודאי בט"ו גם להוציא אחרים, אבל מי שכבר קרא בי"ד יש לפי דעתם שאינו נכנס לחיוב עצמו בט"ו ועל כן גם ערבות על חיובים של אחרים אינה חלה עליו, ולכן לא יוכל להוציאם ידי חובה. אך לדעת האחרונים שפוסקים שמי שלא קרא בי"ד לא יברך בט"ו, והם מן המסתפקים שמא גם בדיעבד אין עליו כל חיוב של קריאת המגילה, (ראה משנה ברורה לסעיף ח'), אם כן לא יצאו בני ט"ו השומעים ממנו ידי חובה ולמעשה הואיל והם מסופקים נאמר שאם בט"ו מבני י"ד שלא קראו לעצמם בי"ד אין בני ט"ו יכולים לחזור ולקרוא בברכה, אבל אם בני י"ד קראו לעצמם בי"ד וחזרו וקראו לבני ט"ו נאמר לפי מסקנת פרי מגדים ומשנה ברורה (והיא לדעתו גם דעת הגר"א) שלא יצאו בני ט"ו כלל וחיובים לחזור ולקרוא בברכה, וכל זה לא נתפרש בדברי מן הרב הגאון צבי פסח פרנק זצ"ל ולא בדברי הרב הגאון חנוך זונדל גרוסברג שליט"א.

כל זה כתבתי לדברי ה'פרי מגדים' ולדברי 'משנה ברורה'. אבל 'פרי חדש' סובר שאין בן ט"ו יוצא בדיעבד בי"ד ויחזור ויקרא בט"ו בברכה, וכן אין בן י"ד יוצא בדיעבד בט"ו, ולכן אין בן י"ד מוציא בני ט"ו בזמנם, ואין בן ט"ו מוציא בני י"ד בזמנם. שכל מי שאינו בן יומו אינו נחשב מחויב בעצמו וכדברי הירושלמי מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים. אבל יש לתמוה על כל אלה הגדולים תמיהה רבה דהנה מפורש במרדכי שבן י"ד יכול להוציא בני ט"ו גם אם בן י"ד קרא בי"ד לעצמו וזה לשונו (מסכת מגילה סימן תשע"ה): ומה שלא נהגו לקרות המגילה ביום י"ד ויום ט"ו מספק בזמן הזה כדעבדינן ביום טוב, יש לומר משום דדילמא י"ד נקבע בזמנו ואיכא בט"ו משום ולא יעבור; ואף על פי שקראו כבר איכא איסור, ובעלמא משום בל תוסיף, ואפילו אי משום בל תוסיף ליכא הואיל ולא סמן קריאה הוא כדאיתא פרק ראווה בי"ד ובפרק המוצא תפילין, מיהו איסור? איכא, הואיל ומיכוין לקריאה ותנאי לא שייך הכא; אי נמי יש כאן משום בל תוסיף דהא זמניה הוא אי מתרמא ליה מבני מוקפין חומה, והיה יכול להוציאם ורק הפרי חדש הוה אותו שהרי הזכיר את תחילת דבריו שם באות ד' אלא שהוא היה דוחה דבריו כשם שדחה את דברי רש"י, מפני שנראה לו מוכח מן הירושלמי שכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ונראה לו מן הבבלי מוכח שבן י"ד בט"ו ובן ט"ו בי"ד אינו נקרא מחויב בדבר וכשם שבן י"ד ביום הכניסה אינו מחויב בדבר, וכשם

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

שדחה את דברי רש"י בזה בוודאי דחה גם את דברי המרדכי. אבל ה'פרי מגדים' ו'משנה ברורה' בוודאי היו מפלפלים בדברי המרדכי ומתוך שאינם מביאים את דבריו לכאורה צריך לומר שנעלמו דבריו לפי שעה מעיניהם. ועכשיו נסתייעו דברי מרן הרב הגאון צבי פסח פרנק זצ"ל בדברי פוסק מפורסם המרדכי. מדבריו נראה שגם לכתחילה יכול להוציאם ידי חובתם. ודווקא משום איסור מלאכה נהוג שני ימים, ואכן בקיאנין בקיבועא דירחא ובקריאת המגילה לא נהוג, עד כאן לשוננו.

לכאורה צריך לומר שכל הגדולים הנ"ל נעלמו מהם דברי המרדכי אלה, שאילו ראו את המרדכי היו מביאים את דבריו ומפלפלים בהם, והרי ה'פרי מגדים' ו'משנה ברורה' לא הזכירו אותו ולפי זה בבן ט"ו שבא להוציא בני י"ד בי"ד, שגם 'פרי מגדים' ומשנה ברורה מודים שבדיעבד יצאו ידי חובה נתיר על פי המרדכי אפילו לכתחילה, שהרי אחרי שנעשה מעשה גם הם יודו בכשרות המעשה בדיעבד, וכן בבן י"ד שלא קרא בי"ד ובא לקרוא בט"ו לעצמו ולבני ט"ו נתיר גם כן לכתחילה מסיבה זו, אבל בבן י"ד שקרא בי"ד ובא להוציא בני ט"ו בט"ו ששלושת הגדולים 'פרי חדש' ו'פרי מגדים' ו'משנה ברורה' סוברים שגם בדיעבד לא יצאו ידי חובה, צריך עיון אם לסמוך על המרדכי (ועל הדיוק מן הרמב"ם שדייק מרן הרב פרנק זצ"ל) ולומר שהגדולים לא ראו אותו ואילו ראו אותו היו חוזרים בהם, ולפי זה נתיר לקרוא לבן י"ד לכתחילה אפילו אם יש אדם אחר, או שמא אם בא לשאול ויש אחד מבני ט"ו נאמר להם שיקרא בן ט"ו, אבל אם אין בן ט"ו נתיר לבן י"ד לקרוא ולברך, או אולי לכתחילה לא יברך, אבל אם בירך וקרא בדיעבד לא נחייב אותם לחזור ולקרוא אפילו אם יש להם בן ט"ו שיכול לחזור ולקרוא, או שמא נחייב אותם לחזור ולקרוא אבל לא יברכו שמא יצאו כבר ידי חובתם.

הט"ז בסעיף קטן ד' הביא קושית מהרש"ל למה טבריה והוצל שהן ספק בני י"ד ספק בני ט"ו מברכים רק בי"ד ולמה לא יברכו גם בט"ו מספק כמו בני גלויות שמברכים ומקדשים בשני ימים טובים שלהם. ותירץ הט"ז מפני שבני מוקפין שקראו בי"ד יצאו בדיעבד ידי חובתן, שגם אילו הקדימו וקראו מ"א יצאו בדיעבד כתקנת הכפרים, ואפילו מתחילת החודש יצאו בדיעבד כתקנת הולכי דרכים שמקדימים מתחילת החודש, אלא שזה בדיעבד ולא לכתחילה ושמא נאמר שעל קיום מצווה שאין יוצא בה אלא בדיעבד אינו רשאי לברך. כאן, הואיל וי"ד זמן קריאה לכל העולם הוא, סומכים לכתחילה לברך בי"ד, אבל בט"ו לא יברכו מפני שכבר יצאו בי"ד.

מה שאמר הט"ז שמברכים בי"ד מפני שהוא זמן קריאה לכל העולם תמוה שהרי הקושיה לא היתה למה מברכין בי"ד שהוא זמן קריאה מספק, אלא המהרש"ל הקשה למה אין מברכין גם בט"ו ולדעתו צריך על מצווה בספק יומה כשם שמברכין בשני ימים טובים של גלויות ומספיק לט"ז תירוצו שאין מברכים בט"ו כיוון שכבר יצא ודאי מ"ד, אבל בי"ד מברך גם אילו היה חיובו מסופק ולא היה זמן קריאה לכל העולם.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

הנה ה'פרי מגדים' הביא את הירושלמי ומפרש אותו וזה לשון 'פרי מגדים' (במ"ז סעיף קטן ב'): ומה שכתב הט"ז דיוצאין לא הבינותי, כי ב'פרי חדש' בראש הסימן הביא ירושלמי בן עיר מהו שמוציא בן כרך? יבוא כהדא כל שאין מחויב אין מוציא; בן כרך מהו שמוציא בן עיר? יבוא כהדא כל שאין מחויב אין מוציא, או יבוא כהדא דאמר ר' חלבו אמר ר' חייא רבא: הכל יוצאין ב"ד שהוא זמן קריאתה, ולא אפשרטא (כלומר הרי ראינו שהירושלמי קורא את בן י"ד ביום ט"ו ואת בן ט"ו ביום י"ד אינו מחויב, אם כן בוודאי בן י"ד ביום י"ג ה"ל אינו מחויב). והיה יראה דע"ל ר' חייא רבא לית חולק דבן כרך יוצא ב"ד, ואיבעי ליה הואיל ולכתחילה לא היה מחויב או דילמא הואיל ובדיעבד יצא מחויב מקרי, ולפי זה נפשטא אבעיין לקולא ככל תיקו דרבנן. ומה שכתב ה'פרי חדש' בש"ס דילן משמע דחולק על ר' חייא רבא דאחר זמנו של זה לא כזמנו של זה. אימא לכתחילה קאמר ולאפושי מחלוקת (למה לן), אם כן טבריה והוצל לכתחילה קורין בב' ימים וברוכי רק ב"ד לא בט"ו דיצא ממ"נ ואסור לברך בט"ו. ואין צריך לתירוץ הט"ז, גם אין צריך לטעמא הואיל וזמן קריאה לרוב העולם וכדאמרן (כלומר שהמקדים וקרא לפני י"ד לא יצא ידי חובה, אבל בן ט"ו שקרא ב"ד יצא). ולפי זה יצא לנו הדין בן כרך שקרא ב"ד אסור לברך בט"ו וקורא בלא ברכה כקורא בתורה, ואם קרא לבן עיר יצא בן עיר דתיקו בדרבנן לקולא. גם הרבה פוסקים ומכללן רש"י ז"ל דלכפרים היו קורין בני עיירות, אלמא ומסתייע פירוש זה בירושלמי מדברי תוספות והרא"ש בסוף פרק א' ביבמות וזה לשון תוספות (דף ד. ד"ה כי אמרינן): וכן נהוה דאמר בירושלמי דבן עיר אין מוציא בן כרך דכל שאין מחויב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתם וכיוון שבני הכפרים היו בקיאים לקרות ודאי היו קורים בעירם עד כאן, היינו ששאלה ראשונה לא עלתה בתיקו אלא נפשטה שכן עיר אינו מוציא בן כרך ואילו השאלה השניה אם בן כרך מוציא בן עיר נשארה בתיקו אלא שמתוך שבבבלי אמרנו זמנו של זה אינו כזמנו של זה. גם בן ט"ו אינו יכול להוציא בן י"ד אף על פי שהוא בעצמו עוד חייב אינו נקרא מחויב בדבר לפני יומו אם כן היה הוא בן עיר לא יוכל לקרוא לבן כפר לפני יומו. ועל כן בני כפרים קראו לעצמם וכיוון שקראו לעצמם ודאי היו קוראים בעירם שכן כתב הרא"ש וזה לשונו (סימן ט'): ועוד יש לומר דמגילה האי כשתי בתי דינים בעיר אחת שבני הכרכים לא היו קורים לבני הכפרים אלא בני הכפרים קורים לעצמם בכרכים דאמר בירושלמי דבן עיר אינו מוציא בן כפר (ובקרוב נתנאל גרס: בן כרך, והיה הוא דבני עיר אין מוציא בן כפר מהאי טעמא) דכל שאין מחויב בדבר אינו מוציא את אחרים ידי חובתן, ומה שלא היו קורים בכפר שלהם לפי שלא היו מקובצים יחד אלא בעיירות, עד כאן לשונו. מחויב בדבר מקרי הואיל ומחויב במקרא מגילה, עד כאן לשון 'פרי מגדים'.

ביאור דברי ה'פרי מגדים' הוא כך שהבעיה הראשונה איבעי ליה הירושלמי בבן י"ד אם הוא מוציא את בן ט"ו הואיל וזמנו כבר עבר ופשט ליה שאינו מוציא אותו מפני שאינו מחויב בדבר, ואחר כך איבעי ליה בבן ט"ו אם הוא מוציא את בן י"ד אינו נקרא מחויב בדבר ואינו מוציא אותו ידי חובה, או דילמא הואיל ובדיעבד בן ט"ו שקרא לעצמו ב"ד יוצא ידי חובה נקרא מחויב ומוציא גם אחרים והירושלמי לא פשט. שאלה שניה ועל כן פוסק בה 'פרי מגדים' לקולא ככל ספקא דרבנן שיוצאים בני י"ד בקריאת בן ט"ו בדיעבד ומצרף לזה שיטת רש"י שכן י"ד יכול להוציא את בני הכפרים לפני

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

שהגיע יום החיוב שלהם הואיל והם עצמם חייבים במקרא מגילה מתחילת החודש ועדיין לא נפטרו מחובתם אף על פי שעוד לא הגיע יום חיובם נקראים מחויבים, אם כן גם בן ט"ו בי"ד הו"ל מחויב בדבר.

והנה הראשון שפירש כך את דברי הירושלמי הוא ה'פרי חדש' בתחילת סימן תרפ"ח והנה דברי 'פרי מגדים' תמוהים ביותר. אם פירושו בדברי הירושלמי נכון הוא ששאלה שניה עלתה בתיקו, הרי יש מדברי הירושלמי תיובתא לשיטת רש"י כמו שהקשה מכאן 'פרי חדש' על רש"י, שאם בבני ט"ו מסופק הש"ס שמא אינם יכולים להוציא את בני י"ד אף על פי שהם בעצמם יוצאים בדיעבד ידי חובתם בי"ד, על אחת כמה וכמה שבני י"ד לא יוכלו להוציא את בני י"ג, הואיל ובן י"ד לעצמו אינו יוצא ידי חובתו בי"ג כמו שטוען 'פרי מגדים' כנגד הט"ז. ושמה נאמר שרש"י סובר שגם בן י"ד שקרא בי"ג יצא ומשום כך נקרא מחויב בדבר הואיל ויצא לעצמו בדיעבד כמו בן ט"ו שקרא בי"ד אין זה במשמע מלשון 'פרי מגדים' שכתב וזה לשונו: גם הרבה פוסקים ומכללם רש"י ז"ל דלכפרים היו קורים בני עיירות, אלמא מחויב בדבר מקרי הואיל ומחויב במקרא מגילה עד כאן, היה לו לומר הואיל והוא עצמו יצא בי"ג בדיעבד. ועוד אם כך הרי זה דבר השנוי במחלוקת בין הראשונים: הר"ן ותוספות והראש, שסוברים שבני כפרים היו קורים לעצמם וסוברים שבן עיר שהקדים קריאתו לפני י"ד לא יצא ידי חובה, ורש"י ודעמיה שסוברים שבני עיירות היו קורים לבני הכפרים וסוברים שבן עיר שהקדים קריאתו יצא ידי חובתו והלכה לה קושית פרי מגדים כנגד הט"ז, שהט"ז סבור כרש"י ודעמיה, ואדרבה תירוצו של הט"ז נתחזק יותר שהרי רש"י על כורחנו סובר שבן י"ד שקרא בי"ג יצא ויכול הט"ז לומר כדי להקטין במחלוקת שגם הר"ן סובר שבן י"ד יוצא לעצמו בדיעבד בי"ג כמו בן ט"ו שיוצא לעצמו בי"ד בדיעבד, ואף על פי כן לכתחילה לא יקרא לבני י"ד הואיל ועלתה הבעיא בתיקו. הוא הדין לא יקרא בן י"ד לבני כפרים לפני זמנו לכתחילה שמא אינו נקרא מחויב בדבר, אבל בדיעבד אולי יודה הר"ן שמספק יחזרו ויקראו בלי ברכה.

ועוד קשה על 'פרי מגדים', שאם באבעיא השניה בבן ט"ו שקורא לבני י"ד מסתפק הש"ס, מפני שלכתחילה אינו קורא לעצמו ובדיעבד יוצא לעצמו ידי חובה, משמע שאילו לא היתה הלכה כר' חייא וגם בן ט"ו שקרא לעצמו לא יצא לא היה מסתפק כלל, אם כן מדוע מסתפק הירושלמי בבעיא הראשונה על בן י"ד אם הוא יוכל לקרא לבני ט"ו והלא שם ברור שהוא לעצמו אינו יוצא ידי חובה ולמה הוא צריך לשאול ולענות, הרי אין כל שאלה שבוודאי אינו יוצא ידי חובה, וכך היה צריך לומר בירושלמי: בן עיר אינו מוציא בן כרך כהדא כל שאין מחויב אינו מוציא, בן כרך מהו שמוציא בן עיר. ומלשון הירושלמי בן עיר מהו שמוציא בן כרך משמע שהוא הסתפק מקודם ואח"כ הוא עונה.

והנה אפשר להציע פירוש אחר בירושלמי. אין הירושלמי שואל בעיא ראשונה ופושט אותה וחוזר ושואל בעיא שניה ונשאר בתיקו, אלא הוא שואל את שתי הבעיות בבת אחת וסובר הש"ס שאין הבדל בין בן ט"ו שקרא בי"ד ובן י"ד שקרא בט"ו ולר"ח שניהם יצאו ידי חובתם אלא שר' חייא

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

חדא מינייהו נקט בבן ט"ו שקרא ב"ד והוא הדין בבן י"ד שקרא בט"ו שהוא זמן קריאה וזה שאמר ר' חייא הכל יוצאים ב"ד שהוא זמן קריאתה כלומר שאי אפשר שיהיו ישראל חלוקים זה מזה שבן עיר קורא לכתחילה ב"ד ובן כרך אפילו בדיעבד לא יצא ידי חובה הואיל וי"ד זמן קריאה למגילה הוא, הרי הכל יוצאים בו ידי חובה, והוא הדין לט"ו הואיל והוא זמן קריאה למוקפין הכל יוצאים בו ואם כן סובר רש"י, שגם בזמן כפרים מ"א ואילך הכל יוצאים בו הואיל ומ"א זמן קריאה הוא. ועכשיו שואל הש"ס את שתי השאלות בבת אחת, כי הוא מסופק אם סבורים שבן י"ד שהקדים לקרוא לעצמו ביום הכניסה גם לרש"י לא יצא ידי חובתו, אלא שרש"י התיר להם לבני עיירות לקרוא לבני כפרים הואיל ועל כל פנים בני הערים חייבים בקריאת המגילה אלא שעדיין לא הגיע זמנם, ועל כן הם מביאים ראיה משאלת הירושלמי שברור לו לשואל שכל עוד שנחלוק על ר"ח רבא ונאמר שבן ט"ו אינו יוצא ב"ד ובן י"ד אינו יוצא בט"ו גם אחרים אינם מוציאים, ועל כן בן י"ד אינו מוציא את בני הכפרים לפני זמנו. אבל רש"י סבור שגם בן י"ד שקרא מיום י"א ואילך יצא ידי חובה ולכן הוא מוציא את בני הכפרים ביום הכניסה. וראיה גדולה לפירוש זה מדברי הב"ח וחיידושי מהר"ם שהגיהו שניהם בדברי התוספות במקום "דאמר בירושלמי דבן עיר אינו מוציא בן כרך" "אינו מוציא בן כפר", וכבר העיר הרש"ש בירושלמי שלנו הגירסא היא "אינו מוציא בן כרך", אלא לפי שהם ראו בהרא"ש שהוא מביא גירסא מירושלמי "אינו מוציא בן כפר", וקשה היה להם לומר שבן עיר לא יוציא בן כרך, תיקנו את הגירסא בתוספות. ועכשיו נתחזקו הדברים האמורים למעלה חיזוק רב מדברי שני עמודי הוראה אלה, הב"ח ומהר"ם לובלין.

הלכה כר' חייא אם לא זמנו של זה לא כזמנו של זה אפילו דיעבד ומה שאומר הש"ס או יבוא כהדא דאמר ר' חלבון, ר' חונא בשם ר' חייא רבא: הכל יוצאים ב"ד והוא הדין בט"ו על שתי השאלות יחד הוא מתכוון שאם הלכה כר' חייא גם בן י"ד יוציא את בני ט"ו. והנה במקום זה לא הבעיא, אבל סוגיא דעלמא בירושלמי בהרבה מקומות כר' חייא במגילה פרק א' ופרק ב' ובשקלים פרק א' ולפי זה להלכה אין כאן ספק אלא ודאי הואיל ובן י"ד יוצא לעצמו בט"ו ובן ט"ו ב"ד יכול הוא לכתחילה לקרוא לשאינו בן יומו. ורש"י ור"ן מחולקים במי שמקדים את קריאתו לפני יום י"ד. לדעת הר"ן לא נאמרו דברים אלה אלא ל"ד וט"ו שהם ימי עשייה ולכן הם גם ימי קריאה לכו"ע אבל לא ב"ג וי"ב וי"א ולדעת רש"י גם לפני י"ד הואיל והם זמן קריאה לכפרים הם זמן קריאה לכל. ולפירוש זה נוכל להטות גם את דברי התוספות והרא"ש. אם פירוש זה נכון הוא בירושלמי יותר נוח לנו גם להביא ראיה ממקום אחר לדברי הט"ז שבן י"ד שקרא ב"ג יצא ידי חובה. שנינו במשנתנו: חל להיות בשבת, כפרים ועיירות גדולות מקדימים ליום הכניסה ומוקפות חומה למחר, ופרשונן בגמרא כדי שלא יהיו עיירות ומוקפות קוראות ביום אחד, על כן לא יקראו בני עיירות בט"ו אלא יקדימו ל"ב. ועכשיו אם נאמר שבן י"ד שאיחר קריאתו לט"ו יצא ובגמרא דף יט.: איתא אמר רבא בן כפר שהלך לעיר בין כך ובין כך קורא עמהן. ופירש רש"י: בן כפר שהקדים וקרא ליום הכניסה ואח"כ הלך לעיר והיה שם ליל י"ד. בין כך ובין כך אפילו עתיד לחזור ולצאת משם קודם היום קורא עמהן בלילה. עד כאן לשון רש"י. ולכאורה מכאן ראיה שהמקדים לקרוא לפני י"ד לא יצא ידי חובה, שהרי זה שמע כבר קריאת המגילה ביום הכניסה וחוזר וקורא אותה ב"ד. ואפשר

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

לתרץ דרך בקריאת הלילה מחייב אותו רבא לקרוא עם בני העיר לפי שלא קראוה ביום הכניסה אלא ביום כמו שכתב הרא"ש בפרק א' דמגילה סימן ו', וכן דייקא לשון רש"י; אבל תוספות שם דיבור המתחיל "בן כפר" וזה לשונו: וקשיה למה יחזור ויקרא שתי פעמים, עד כאן. משמע שעל הקריאה ביום אמר רבא: אלא שיש לומר שתוספות לשיטתם ביבמות שבן י"ד שקרא לפני זמנו לא היה מחויב ובוודאי לא יצא ידי חובה ולכן גם בן כפר שקרא ביום הכניסה, כיוון שהיה בליל י"ד בעיר נעשה למפרע כבן עיר ולא יצא למפרע ידי חובת קריאה.

והנה הט"ז בסעיף קטן ט' על מי שלא היה ביישוב וקרא לפני י"ד לפי שהיה סבור שלא תהיה לו ב"ד מגילה ועכשיו נזדמנה לו מגילה פוסק שחוזר וקורא אותה בברכה, והנה הוא סותר את עצמו, שהרי בסעיף קטן ד' אומר הט"ז שבדיעבד כל מי שקרא אותה מ"א ומעלה יצא ידי חובה, וצריך עיון.

בדיעבד ואם הקדים את קריאתו לפני י"ד לא יצא. כשחל יום י"ד בשבת מי שחושש שמא יוציא את המגילה יעבירנה ד' אמות ברשות הרבים ובא לבטל את קריאתה בשבת ולבחור לקריאתה יום אחר. אם יבחר לקריאתה את יום ט"ו לא ביטל את תקנת אנשי כנסת הגדולה שגם הם אמרו בן י"ד שקרא בט"ו יצא, אבל אם יבחר לקריאתה את יום הכניסה ביטל תקנת אנשי כנסת הגדולה. וכן מי שסובר שאם חל ט"ו בשבת אין קוראות עיירות ומוקפות חומה ב"ד ביחד, אלא אחת מהן מקדימה ליום הכניסה, והרי נעקרת בכך תקנתא דאנשי כנסת הגדולה, אלא ודאי מעיקר התקנה הוא שכל המחליפים את ימי קריאתם שווים הם. דין בן ט"ו שקורא ב"ד כך דין בן י"ד שקורא ביום הכניסה.

נמצא עכשיו סיכומם של דברים כך הוא:

המרדכי סובר במפורש שבן י"ד מוציא את בני ט"ו. ואפשר לומר שהוא סובר כמו רש"י שבן עיר קורא לבני כפרים. ואפשר לומר שרק בני י"ד ובני ט"ו מוציאים זה את זה מפני ש"ד וט"ו הם עיקר ימי קריאה, אבל אין בני י"ד וט"ו מוציאים את בני הכפרים לפני יום חיובם. ודעתו של המרדכי ושל רש"י אפשר לפרש שכולם יוצאים מ"א עד ט"ו שהם ימי קריאה ולכן הם מוציאים זה את זה. ואפשר לומר שאף על פי שאינם יוצאים בעצמם כל אחד ביום שאינו שלו, אבל הם מוציאים אחרים מפני שכולם על כל פנים חייבים במגילה.

וכן קרוב לומר בדברי תוספות והרא"ש ביבמות לפי גירסת הב"ח ומהר"ם לובלין שבני י"ד וט"ו יוצאים זה ביומו של זה ומוציאים זה את זה. ולכן דברי הפרי מגדים ומשנה ברורה צריך עיון.